

УДК 373.2.091.322-053.4

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

Семенов О.С., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті обґрунтовано дидактичні засади змісту діяльності позашкільних об'єднань, спрямованого на формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі. Дидактичними засадами творчо орієнтованого змісту у позашкільному навчальному закладі є: інтегрування, диференціація, міжпредметний підхід, індивідуалізація, діяльнісний підхід.

Ключові слова: дидактичні засади, зміст освіти, принцип формування змісту освіти, профіль навчання, творчо спрямована особистість, навчальний план, навчальна програма.

В статье обоснованы дидактические основы содержания деятельности внешкольных объединений, направленного на формирование творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном заведении. Дидактическими принципами творчески ориентированного содержания во внешкольном учебном заведении являются: интегрирование, дифференциация, межпредметный подход, индивидуализация, деятельностный подход.

Ключевые слова: дидактические принципы, содержание образования, принципы формирования содержания образования, профиль обучения, творчески направленная личность, учебный план, учебная программа.

Semenov O.S. DIDACTIC BASICS OF OUT-OF-SCHOOL ASSOCIATIONS ACTIVITY CONTENT ON FORMATION OF CREATIVELY DIRECTED PERSONALITY OF SENIOR PRESCHOOLER

The author substantiates didactic basics of out-of-school associations activity content, aimed at the formation of creatively directed personality of senior preschooler in out-of-school educational institution. Didactic principles of creatively directed content in the in out-of-school educational institution are: integration, differentiation, interdisciplinary approach, individualization, activity approach.

Key words: didactic principles, educational content, principle of formation of educational content, learning profile, creatively directed personality, educational plan, learning program.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси у вітчизняній освіті зумовлюють стійку тенденцію щодо удосконалення змісту діяльності позашкільних об'єднань. Це зумовлено новими пріоритетами в освітньому процесі, вимогами сучасності. З-поміж численних пріоритетів варто виокремити традиційний суспільний запит на формування у закладах позашкільної освіти творчо спрямованої особистості. Проте, як засвідчили дані наших досліджень [7; 8; 11; 13], незважаючи на вагомість зазначеної складової у системі позашкільної освіти, зміст діяльності позашкільних навчальних закладів потребує значного удосконалення. Насамперед, це стосується навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників, задля висвітлення у них системних компонентів формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, акцентів на сформованості вмій, навиків практичного застосування отриманих знань, переживання соціального досвіду в діяльності, перенесення зовнішніх спонук у внутрішні мотиви. Оскільки позашкільні навчальні заклади не послуго-

вуються затвердженням державним стандартом, розробка навчальних планів і програм для роботи творчих об'єднань дітей за інтересами має спитатися на наукові дидактичні засади формування творчо спрямованої особистості, починаючи з ранніх етапів її онтогенезу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні дидактичних засад змісту діяльності позашкільних об'єднань, спрямованого на формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

Виклад основних результатів дослідження. Традиційно зміст освіти визначається на загальнотеоретичному рівні й відображається у навчальних планах, програмах, підручниках, відповідному комп'ютерному забезпеченні тощо. Усі вони об'єднані стрижневою ідеєю навчання, освіти та виховання дитини з перших днів занять у позашкільному закладі.

Основним нормативним документом, що визначає структуру, окреслює перелік та

обсяг напрямів позашкільної освіти з розподілом кількості годин тижневого та річного навантаження є навчальний план. За навчальним планом позашкільний навчальний заклад визначає роботу гуртків, секцій, студій та інших творчих об'єднань дітей за інтересами відповідно до їх класифікації та рівнів на навчальний рік.

Дослідження питання дидактичних основ змісту діяльності позашкільних об'єднань з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника настановило нас на проведення ґрунтовного аналізу навчальних планів і програм позашкільних навчальних закладів. Традиційний план численних творчих об'єднань для дітей 6-го року життя передбачає вивчення предметів за класно-урочною системою універсального циклу: математика, читання, музика, хореографія, основи комп'ютерної грамоти, англійська мова та спеціального циклу, відповідно до профілю позашкільного навчального закладу або відділу: екологія, футбол (або інший вид спорту), гра на інструменті, образотворче мистецтво, туризм тощо. Такий план не завжди відповідає запитам дітей та їхніх батьків і, тим паче, формуванню творчо спрямованої особистості дитини.

Проаналізовані навчальні програми досліджуваних нами позашкільних навчальних закладів (Палацу учнівської молоді м. Луцька, Івано-Франківського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді, Херсонського Центру позашкільної роботи, Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю) мали подібну структуру, а саме: включали титульну сторінку, які містила загальні відомості про позашкільний навчальний заклад, назву програми гуртка, інформацію про укладачів програми, населений пункт і позначки про затвердження програми; пояснювальну записку, що містила основну мету, цілі та задачі творчого об'єднання, навчальне (тематичне) структурування навчального змісту; навчально-тематичний план, який представляє послідовність вивчення запланованих тем з урахуванням кількості годин і відповідного терміну навчання; прогнозований результат; список літератури; додатки. Проте, як свідчить детальний аналіз, нами було виявлено такі особливості. По-перше, пояснювальна записка не завжди містила обґрунтованість вивчення тем у зв'язку з творчим розвитком вихованців, та актуальність. Не завжди чітко було визначено цілі та завдання гуртка. По-друге, навчально-тематичний план не містив теми, спрямовані на формування творчо спрямованої особистості старшого

дошкільника, а зосереджувався тільки на предметному засвоєнні основних понять, фактично випереджаючи зміст шкільного навчання. По-третє, очікувані результати формулювались віддалено, абстрактно і здебільшого не стосувалися творчого розвитку вихованця.

Загалом можемо констатувати, що навчальні програми у позашкільних навчальних закладах орієнтуються на отримання знань і формування вмінь із тих чи інших напрямів, але не дають цілісну картину поєднання змісту в системі творчої спрямованості дитини старшого дошкільного віку. Отримані нами в процесі опитування батьків та педагогів дані дали можливість з'ясувати, що основною дидактичною засадою роботи з дітьми старшого дошкільного віку є ідея випереджаючого навчання, що найчастіше визначається батьками як оптимальний варіант підготовки дитини до школи. Водночас питання загального розвитку дитини, психологічної та мотиваційної підготовки до шкільного навчання, розвитку пізнавальної та креативної сфер залишаються поза увагою.

Проведене нами дослідження дало можливість сформулювати окремі рекомендації щодо покращення дидактичних основ змісту позашкільної освіти дітей старшого дошкільного віку. Удосконалення змісту діяльності позашкільного закладу щодо забезпечення формування процесу особистісного самовизначення ми досягали шляхами:

- визначення змісту індивідуальної роботи із дошкільниками, який спирався на знання про структуру творчо спрямованої особистості [6], на формування тих її компонентів, які виражені недостатньо;

- оптимізації змісту програм гуртків – чіткого визначення цілей та завдань діяльності, очікуваних результатів, введення, крім теоретико-методологічного блоку змісту, дослідницько-експериментального, прикладного [9].

- урахування інтересів дітей для організації гуртка та розбудови на цій основі структурних підрозділів позашкільного закладу в цілому;

- оптимізації структури підрозділів та позашкільного закладу загалом через організацію діяльності творчих колективів.

Моделюючи програми гуртків, ми дослідили, що для розміщення тематичного змісту матеріалу краще застосувати концентричну, або змішану структуру. Це, зокрема, стосується мистецьких гуртків, оскільки для них специфічним є опанування на перших заняттях певних основ, елементарних уявлень, своєрідних «клітин», які мі-

рою накопичення нових знань та зростання пізнавальних можливостей поглиблюватимуться й розширюватимуться.

Проведене нами теоретико-методологічне дослідження, впровадження авторської концепції формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, дали змогу розробити експериментальні засади формування компонентної структури творчо спрямованої особистості на певних етапах засвоєння змісту відповідно до напрямів за профілями навчання. На нашу думку, засвоєння змісту щодо формування компонентної структури творчо спрямованої особистості старшого дошкільника відбувається за відповідними етапами технології формування творчої спрямованості особистості старшого дошкільника: *орієнтувальним* («зараження»), *адаптивним* («занурення»), *конструктивно-творчим* («самовираження»). Відповідно, на кожному етапі зміст ускладнюється і посилюється його цілісний вплив на компоненти творчо спрямованої особистості.

Основна мета реалізації змісту художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти в сучасних умовах полягає у формуванні компетентностей особистості у процесі художньої творчості. Так, мотиваційний компонент проявляється від ситуативного виникнення пізнавального інтересу, прагнення до наполегливого оволодіння художньо-естетичними навичками, появи внутрішньої мотивації відвідувати заняття і займатися різними видами творчості. *Інтелектуально-творчий* компонент реалізується від прагнення опанувати базовими поняттями та категоріями певного виду творчості до усвідомлення своєї неповторності у творчому процесі. *Операційний* компонент проявляється в оволодінні базовими навичками (гра на музичному інструменті, хореографія, музика, театралізована діяльність) до привнесення власних елементів у постановку, виклад, інтерпретацію твору. *Емоційно-вольовий* компонент має на меті забезпечити появу і підтримку стійкого позитивного емоційного фону оволодіння навичками творчості до вираження власних емоційних переживань. *Соціально-комунікативний* компонент формується через емоційну спорідненість з іншими учасниками гуртка, здатністю до моделювання певної соціальної поведінки, набуттям соціально значущих рис: відкритості, комунікабельності, усвідомлення значущості власних здобутків, уміння самостійно організовувати власне дозвілля засобами художньої творчості.

Основна мета реалізації змісту науково-технічного напрямку позашкільної освіти

в сучасних умовах полягає у формуванні компетентностей особистості у процесі науково-технічної творчості. Мотиваційний компонент у структурі творчо спрямованої особистості проявляється від спонукання до появи інтересу займатися технічною творчістю, прагнення до наполегливого оволодіння основами світу техніки, найпростішими технологічними процесами, до появи внутрішньої мотивації самостійно відвідувати заняття і застосовувати їх позаситуативно. Здобутком *інтелектуально-творчого* компоненту є розвиток системного, просторового, логічного, дивергентного мислення, уяви, фантазії. *Операційний* компонент проявляється у вмінні застосовувати власний творчий досвід з технічної творчості, здатності формулювати творчі запити та ініціативу; вміння самостійно конструювати найпростіші технічні моделі. *Емоційно-вольовий* компонент має на меті забезпечити появу і підтримку стійкого позитивного емоційного фону. *Соціально-комунікативний* компонент формується через здатність презентувати власні здобутки, самостійну організацію власного дозвілля засобами технічної творчості.

Дидактичні основи змісту на науково-технічному напрямі за різними профілями полягають у поєднанні наочності з прикладним застосуванням отриманого результату. Основна метою та завданнями реалізації змісту еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти є формування компетентностей особистості дитини у взаємодії з довкіллям.

Мотиваційний компонент у структурі творчо спрямованої особистості проявляється у підвищеному інтересі до всього живого, бажанні дослідити і пізнати світ живої й неживої природи. *Інтелектуально-творчий* компонент розкривається через набуття первинних знань про природу та явища. *Операційний* компонент проявляється у вмінні застосовувати власний досвід, здатності формулювати творчі запити та ініціативу; вміння самостійно робити висновки на основі спостережень у природі. *Емоційно-вольовий* компонент має забезпечити відчуття відповідальності за навколишній світ, усвідомлення краси та естетики природи. *Соціально-комунікативний* компонент проявляється у ціннісному ставленні до природи та її багатств.

Туристсько-краєзнавчий напрям має на меті розширення світогляду дитини, формування ціннісного ставлення до національної культури і традицій, бережливе ставлення до рідної природи та пам'яток, а також актуалізує давні легенди, бувальщини, казки і перекази, народні ігри та забави, дає волю

фантазії та творчій уяві. Дидактичні основи змісту туристсько-краєзнавчого напрямку, впливаючи через гру, цілісно формують особистісний профіль творчо спрямованої особистості через утримання стійкого пізнавального інтересу новими знаннями і фактами, цікавими і практичними навичками, емоційною інтригою та невимушеною атмосферою взаємодії з дорослими і однокласниками.

Принципом залучення дитини до гуманітарного напрямку навчання є ціннісне ставлення до родинного оточення, до мови, писемного слова, мовного середовища. Основна метою та завданнями реалізації змісту гуманітарних напрямку позашкільної освіти є формування компетентностей особистості дитини у взаємодії з мовним середовищем. Засвоєння змісту відбувається через іграшки як транслятори думки дорослого, а також через активну інтерактивну позаситуативну діяльність.

Урахування дидактичних основ розробленого нами змісту у позашкільних навчальних закладах різних напрямків за профілями навчання та за відповідними етапами виявило свою ефективність при проведенні нами формувального експерименту.

Підсумовуючи, можна відзначити, що зміст освіти позашкільного навчального закладу – важливий компонент у системі формувальних впливів на творчу спрямованість старшого дошкільника (водночас з управлінсько-організаційними засадами, формами та методами); зміст освіти – це кодування відповіді на запитання педагогів, батьків, дітей «Що ми вчимо?» Згідно з розробленою нами концепцією, по-перше, ми не формуємо готовність до школи шляхом випереджуючого навчання (просто наперед вчимо читання, лічби, письма, нотної грамоти тощо), а шляхом розвитку творчого начала та готовності дитини легко опанувати зміст шкільного навчання на засадах сформованих у неї особистісних властивостей творчо спрямованої особистості. По-друге, запропонований нами експериментальний зміст формує у дитини здатність творчо будувати власну життєдіяльність: бажання творити (мотивацію), розвивати інтелект, комунікабельність, емоційну сферу та спробувати себе у конкретному виді дитячої творчості.

Розроблена та запроваджена нами концепція творчої спрямованості забезпечує поступовий (а не стресовий) перехід до шкільного навчання на основі еволюційної заміни провідного виду діяльності дошкільника (гри) на провідну діяльність молодшого школяра (пізнавальну або навчальну).

Для програм творчих об'єднань старших дошкільників має бути притаманний «інтересосоцентризм». Ідея інтересосоцентризму лежить в основі процесу селекції дітей за напрямками дитячої творчості. Дитина відчуває, що це не її інтерес і переміщується в інше творче об'єднання або, навпаки, «заражається», адаптується і самовиражається.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене нами теоретико-методологічне дослідження, розроблена авторська концепція формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі дали змогу розробити експериментальні засади формування компонентної структури творчо спрямованої особистості у позашкільній освіті на певних етапах засвоєння змісту відповідно до напрямів та за профілями навчання. На нашу думку, засвоєння змісту щодо формування компонентної структури творчо спрямованої особистості старшого дошкільника відбувається за розробленими нами етапами технології формування творчої спрямованості особистості старшого дошкільника орієнтувальним, адаптивним, конструктивно-творчим. Відповідно, на кожному етапі зміст ускладнюється і посилюється його цілісний вплив на компоненти творчо спрямованої особистості.

Таким чином, дотримання організаційно-педагогічних умов під час розробки і конструювання змісту освіти у позашкільному навчальному процесі, орієнтованому на формування творчо спрямованої особистості буде забезпечено, якщо:

- зміст, орієнтований на формування творчо спрямованої особистості, реалізуватиметься за умови поєднання у певній системі, поступовості і доцільності загальнодидактичних та специфічних закономірностей;

- дидактичний матеріал відповідатиме сучасним актуальним проблемам різнобічного творчого розвитку особистості у тісному зв'язку з метою, завданнями, ефективними формами та методами позашкільної освіти вихованців дошкільного віку на різних етапах навчання;

- моделювання вербальної і сенсорної інформації у вигляді образів-понять під час занять спиратиметься на гру як провідний метод і діяльність у старшому дошкільному віці;

- стимулюватиметься дивергентне мислення, творча уява, внутрішня мотивація з опорою на набуті знання у позаситуативній діяльності, можливість організувати вільний час на основі досвіду гурткової діяльності.

З огляду на сказане, реалізація означених закономірностей буде здійснена через такі дидактичні засади творчо орієнтованого змісту у позашкільному навчальному закладі:

– *інтегрування* (незалежно від напрямку та профілю навчання формувати цілісну картину світу, власне ставлення та творчий підхід до вирішення завдань);

– *диференціація* (спеціалізація засвоєння змісту за певними профілями і напрямками відповідно до вікових можливостей вихованців);

– *міжпредметний підхід* (об'єднання різнопрофільних тем у єдину систему, наприклад: малюємо музику, танцюємо настроїв тощо);

– *індивідуалізація* (акцент на інтересоцентризм вихованців та їх батьків);

– *діяльнісний підхід* (застосування у змісті експериментально-діяльнісного та прикладного блоків).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: [Монографія] / Г.В. Беленька. – К: Світич, 2006. – 304 с.

2. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: [Монографія] / О.В. Биковська. – К: ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.

3. Біла І.М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – К: Фенікс, 2014. – 200 с.

4. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці: [Монографія] / Н.В. Гавриш. – Донецьк: Лебідь, 2001. – 218 с.

5. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект / Г.П. Пустовіт: [Монографія] Книга 1. – Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

6. Семенов А.С. Формирование творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном учреждении // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта / Серыя 3: філалогія, педагогіка, псіхалогія, 2016. – № 1. – С. 113–122.

7. Семенов О.С. Зміст діяльності позашкільного навчального закладу як основа формування творчо спря-

мованої особистості старшого дошкільника // Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. – Київ, 7–8.10.2016 р. – С. 111–114.

8. Семенов О.С. Методологічні та практико-нормативні засади функціонування змісту діяльності позашкільного навчального закладу // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 13 (56). Ч. I – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 119–124.

9. Семенов О.С. Модельне проектування системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі // Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти: Зб. тез міжнародної наук.-практ. конф. – Варшава, 29-30.10.2016 р. – С. 97-101.

10. Семенов О. С. Освітнє середовище позашкільного навчального закладу як чинник формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 6. – С. 127–135.

11. Семенов О.С. Структурно-функціональна модель змісту діяльності позашкільного навчального закладу з раннього формування творчо спрямованої особистості вихованця // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016. – № 1 (55). – С. 313–322.

12. Семенов О.С. Творча дитина: зрозуміти і підтримати // Дошкільне виховання. – 2016. – № 4. – С. 2–5.

13. Семенов О.С. Теоретико-методичні імперативи змісту позашкільної освіти дітей старшого дошкільного віку // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. – Т. 2. – Суми, 6–7.04.2016. – С. 138–141.

14. Семенов О. С. Управлінські засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками в позашкільному навчальному закладі // Педагогічна освіта: теорія і практика: Зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський національний ун-т ім. І. Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. – Вип. 21. – Ч. 2. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 225–230.

15. Semenow O. Psychologiczno-pedagogiczne wspieranie rozwoju kreatywności dziecka w wieku przedszkolnym // Edukacja dziecka wobec wyzwań i zagrożeń ponowoczesności / Zb. prac nauk. / Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej. – Bielsko-Biała-Katowice-Kraków: Skriptum, 2014. – S. 41–47.